

שיטה גמישה בארכיטקטורה

עמוס יורן, אדריכל
בטאון הטכניון 1974

האדריכלות, כאחד המקצועות ששרדו מימים עברו, נתקלים בקשיים גדלים והולכים בנסיונה להדביק את קצב ההתפתחות ל החברה ולעמוד בדרישות שהתפתחות זו מעמידה בפניה. לעתים נראה כי במסללה הנוכחי הגיעה האדריכלות למבוי סתום וחובה עליה להגדיר את עצמה מחדש. הדילמה המהותית שבה נתונה האדריכלות כיום נובעת מחוסר ההתאמה בין ראיית המטרות ודפוסי הפעילות של הארכיטקטים לבין משימות שהאדריכלות נטלה על עצמה (או שהוטלו עליה); המסגרת התפקודית של האדריכלות היא עדיין ארכאית בעוד תחום עיסוקה התרחב ושונה באורח מהותי.



האדריכלות במהותה היא מעשה ציבורי. האדריכל בא אל העולם כמענה לצורך של החברה לבנות לעצמה מקומות שישמשו אותה כציבור ושיהוו סמל ועדות מוחשיים, תלת-מימדיים (ופעמים נצחיים) למשותף ולמלכד את חבריה. תחום הפרט נשאר באחריות היחיד, להוציא את ארמונות השליטים והאצילים אשר נבנו ברוח תפקודם החברתי הציבורי. בהתאם לכך כיוון האדריכל את פועלו כדי להוציר מתחת ידיו בנין לתפארת, מוצר סופי והצהרה לדורות. המאה ה-19 ראתה את ראשיתו של השינוי במשימותיה של האדריכלות. תהליך העיור הנמרץ ופרץ החידושים הטכנולוגיים העמידו משימות חדשות בתחום התכנון הפיסי:

- גודש האוכלוסיה העירונית החדשה בתנאי צפיפות איומים שדרשו התערבות ראדיקלית ומקיפה.
- כניסתו של המיכון למעגל הפעילות ובעיקר באמצעי התחבורה ובבתי החרושת.
- החידושים בתחום האנרגיה (חשמל) והחומרים (הפלדה והבטון).

האדריכלות נתבקשה להרחיב את מרחב פעילותה אל התכנון הפיסי של הסביבה האנושית כולה. כאן החלה ראשיתה של הדילמה.

האדריכלים מצאו עצמם במרבית המקרים אובדי עצות אובדי עצות מול דרישות אלה. זו היתה התקופה אשר בה נולד מקצוע ההנדסה האזרחית והיו אלה המהנדסים הראשונים שהשכילו להציע פתרונות חדשים לבעיות "ארכיטקטוניות" כתחנות רכבת, גשרים ובתי חרושת, פתרונות המהווים מופת לארכיטקטורה של ימינו.

האדריכלות של ימינו עוסקת בתכנון הכולל של הסביבה הפיסית, ואולם אנו יודעים שהתכנון הטוטאלי מחייב גישה שונה לחלוטין מזו המקובלת ע"י אדריכלים מדורי דורות. רקמת הפעילויות האנושיות היא דינמית ומורכבת מכדי שניתן יהיה לכלוא אותה במסגרות פיסיות קשיחות, מסורבלות ואינרטיות. התדמית של הטירה הניצבת בראש גבעה בבדידותה המזהרת אינה יכולה להתאים למבנה בליבה של רקמה עירונית דינמית. אך זוהי, למצער, התפיסה המקובלת עדיין אצל מרבית הארכיטקטים; והוא הדין לגבי התפיסה העומדת מאחורי הבניה המאסיבית למגורים הידועה בשם "שיכון המוני" (mass housing). השיכון ההמוני הוא תוצר מעוות, אך בלתי נמנע, של השידוך בין המעשה האדריכלי הציבורי הארכאי עם משימות התכנון הפיסי הכולל של מאת השנים האחרונות. ביסודו הוא נובע מהצורך הגואה לספק, בצורה מבוקרת, תנאי מגורים נאותים לאוכלוסיה העירונית הצפופה. הפתרון הארכיטקטוני לצורך זה הוא

ביצירתם של מוצרים מוגמרים, המכונים "דירות" הכלואים בתוך מוצרים אחרים, הידועים כ"שיכונים" או "בלוקים" ואשר לתוכם מוכנסים האנשים מתוך ציפיה שהם יסתגלו לתנאים שנכפו עליהם.

התוצאה של נסיון זה מוכרת לכל; רקמה עירונית אינרטיית המורכבת משיכונים, שההתאמה בינם לבין צרכי דייריהם היא מקרית בלבד, ושכעבור זמן לא רב מחבלים פיסית והופכים למטרד עירוני. יתירה מזו, כל המאמצים להדביק את הביקוש למגורים במסגרת גישה זו אינם מצליחים. עובדה זו משתקפת יפה במחירי הדירות, ניתן להוכיח שהשיכון ההמוני לא יצליח להדביק את השוני הקיים בין אדם לחברו, והרצון להגדרה עצמית בד בבד עם ההשתייכות החברתית, איננו יכולים להציב דפוסים פסיים אינרטיים וממוצעים. ומכיון שבלתי אפשרי ואף מיותר הוא לתכנן באופן מפורט את התנאים הפיסיים עבור כל פר ופר ועבור כל מצב ומצב, המשימה של הארכיטקט צריכה להיות יצירת מסגרת הפיסית שבתוכה יוכלו להיווצר מצבים אינדיבידואליים אשר במהותם הם חולפים ומתחלפים. את אלה האחרונים צריכים להגדיר וליצור המשתמשים בעצמם; הדיירים במקרה של מגורים, המורים והתלמידים כשהמדובר בבית ספר, ההנהלה והפקידים במקרה של משרד וכד'.

על מנת לממש מערכת מסוג זה יש צורך לתעש את הבנייה. במקרה זה ניתן יהיה לנצל את התעשייה בהתאם לפוטנציאל האמיתי שלה (שלא בדומה לצורת שילובה בתהליך הבנייה כיום), דהיינו, ייצור קשת של רכיבי דיור בהתאם לביקוש, הניתנים לרכישה ישירה ע"י הצרכנים/דיירים.